

Temanotat

Somalia: Media og journalistikk

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) skal som faglig uavhengig enhet innhente og analysere informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos rapporter og temanotater er basert på opplysninger fra både åpne og anonyme kilder. Opplysningene er innsamlet og behandlet i henhold til kildekritiske standarder.

Informasjonen som blir lagt fram i rapportene og temanotatene, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos rapporter og temanotater er heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

© Landinfo 2016

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarframstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Storgata 33 A

Postboks 8108 Dep

N-0032 Oslo

Tel: 23 30 94 70

E-post: landinfo@landinfo.no

www.landinfo.no

SUMMARY

59 Somali journalists have been killed since 1992, the majority during the past ten years. Due to the danger of being exposed to sanctions from both the government and al-Shabaab, Somali journalists and publishers conduct self-censorship on certain controversial issues. This particularly concerns security, corruption and regional issues. However, the death toll is more than halved in the last couple of years, and the decline is probably linked to increased security awareness among many journalists. Some might even have become more reluctant to publish cases that might provoke powerful opponents.

Press freedom is guaranteed in the constitution, but the new media law implemented in January 2016, could limit the freedom of the press.

SAMMENDRAG

Både de føderale og lokale myndighetene utsetter journalister for press, trakassering og fengslinger, og 59 somaliske journalister er drept siden 1992, majoriteten i løpet av det siste tiåret. Dødstallene er mer enn halvert de siste par årene, og nedgangen henger sannsynligvis sammen med at journalistene er blitt mer sikkerhetsbevisste. Man kan selvsagt heller ikke se bort fra at enkelte har blitt mer tilbakeholdne med å publisere saker som kan provosere farlige motstandere.

I januar 2016 vedtok de føderale myndighetene den nye medieloven som kan legge begrensninger på pressefriheten, og som ifølge enkelte også vil være strid med internasjonale demokratiske standarder.

INNHold

1. Innledning	5
2. Pressefrihet og ytringsrom	5
2.1 Lovverk og ytringsrom i praksis.....	5
2.2 Kritisk rapportering og korrupsjon	6
2.3 Somaliske medier	7
2.3.1 Radiostasjoner.....	7
2.3.2 TV.....	8
2.3.3 Nettaviser, internettkafeer og sosiale medier.....	8
2.3.4 Aviser.....	9
3. Journalistmiljøet	9
3.1 Journalistutdanning.....	10
3.2 Lønn.....	11
3.3 Journalistorganisasjoner	11
4. Vold og trusler	11
4.1 Hvem står bak volden og truslene?.....	12
4.2 Nyhetsformidling i al-Shabaab-områder	12
4.3 Nyhetsformidling i områder utenfor al-Shabaabs innflytelsessfære.....	13
4.3.1 Hvilke nyhetssaker kan føre til vold og andre reaksjoner?	13
4.3.2 Hvordan beskytter journalister seg mot vold og trusler?	14
5. Somaliland	14
6. Referanser	16

1. INNLEDNING

Notatet redegjør for det somaliske medielandskapet, lovverket, hvilket ytringsrom journalister har i praksis, og reaksjoner de kan utsettes for dersom de bryter rammene for dette ytringsrommet. Notatet gir ikke et fullstendig bilde av situasjonen for media og journalister i alle deler av Somalia, inkludert i utbryterrepublikken Somaliland som omtales i avsnitt 5, men det tar for seg temaer som er særlig relevante for utlendingsforvaltningen. Det har vært en betydelig vekst i somaliske nettaviser i løpet av det siste tiåret, men notatet tar heller ikke sikte på å gi en oversikt over disse.¹ Notatet er basert på offentlig tilgjengelig informasjon og kommunikasjon med lokale journalister. De lokale kildene er av sikkerhetsmessige grunner anonymiserte.

2. PRESSEFRIHET OG YTRINGSROM

2.1 LOVERK OG YTRINGSROM I PRAKSIS

Den provisoriske somaliske grunnloven fra 2012² slår fast i artikkel 18, første og annet ledd, at:

Every person has the right to have and express their opinions and to receive and impart their opinion, information and ideas in any way.

Freedom of expression includes freedom of speech, and freedom of the media, including all forms of electronic and web-based media.

9. januar 2016 vedtok imidlertid de føderale myndighetene den nye medieloven som kan legge begrensninger på ytringsfriheten, og som ifølge enkelte også vil være i strid med internasjonale demokratiske standarder (BBC 2016; allAfrica 2016; NUSOJ 2015; UN Human Rights Council 2015).

Loven (lovteksten er foreløpig ikke oversatt til engelsk) krever at alle mediehus og aviser skal registreres for å få en avgiftsbelagt årlig lisens. Dette er i og for seg ikke unikt for Somalia (kringkastingsloven i Norge fastslår for eksempel at andre enn NRK må ha konsesjon for drive kringkasting), men den nye loven stiller også krav om at alle journalister må ha universitetsutdanning i journalistikk, og at journalister må avlegge en prøve for en kommisjon når de søker om lisens til å arbeide (Koronto 2016; Shabelle News 2016).

Krav til journalistutdanning er i de aller fleste land et spørsmål som er overlatt redaktørene og eierne, og en slik regulering av journalistyrket – og mediene – kan begrense pressefriheten. Det er liten tvil om at kvaliteten på mye av det som formidles i somaliske medier, har svakheter. Injurier, feilinformasjon, sladder og propaganda florerer, og det finnes ingen Vær varsom-plakat eller allmenne presseetiske retningslinjer (Dahir 2015). Ett av myndighetenes argumenter for innføringen av loven, er da også at man ønsker å heve standarden i mediene. Loven gir også adgang til å straffeforfølge journalister og mediehus, og de som dømmes for

¹ Ifølge Noragric (2013) var økningen på 44 % fra 2006 til 2011.

² Somalilands grunnlov legger heller ikke begrensninger på ytrings- eller pressefriheten.

brudd på loven, kan ilegges bøter fra 500 til 3000 amerikanske dollar (tilsvarende mellom 4500 og 26 000 norske kroner). Den somaliske journalistunionen, NUSOJ, peker også på at loven blant annet forbyr rapportering som kan innebære «opptrapping av fiendtlighet» og «nyheter som formidler ekstremisme». Dette er vage formuleringer som åpner for tolkninger som kan begrense nyhetsformidlingen.

Begrensninger på pressefriheten og utfordringer for journalister omtales også i rapporten til den FN-oppnevnte uavhengige menneskerettighetsrapportøren Bahame Tom Nyanduga:

During the period under review, the exercise of the right to freedom of expression continued to pose a challenge particularly for journalists and the media. [...]

Journalists and media workers continue to receive threats to their lives including from Al-Shabaab and suffer intimidation as well as arbitrary arrests and detentions. (UN Human Rights Council 2015, s. 7).

U.S. Department of State (2015) peker også på at både de føderale og lokale myndighetene utsetter journalister for press, trakassering og fengslinger.

Både direkte og indirekte press, og sanksjoner fra både myndigheter, al-Shabaab og privatpersoner, er grunner til at journalister og redaktører i stor grad utøver selvsensur. De aller fleste journalister som arbeider i nettbaserte/trykte medier, benytter pseudonym for å unngå gjenkjennelse og eventuelle reaksjoner (lokal kilde i Mogadishu, e-post 14. september 2015).

Freedom House vurderer pressefriheten i ulike land på bakgrunn av en internasjonal standard der de blant annet ser på press fra statlige og ikke-statlige aktører, lovverk og finansiering. De gir Somalia en skår på 79 (på en skala der 1 er helt fritt, og 100 er ikke fritt), og konkluderer at det ikke er generell pressefrihet i Somalia (Freedom House 2015).

2.2 KRITISK RAPPORTERING OG KORRUPSJON

Eierforholdene påvirker trolig også både profilen og innholdet på det som publiseres, og i denne sammenhengen er klantilhørighet og klanlojalitet et viktig moment. Klanens betydning i det somaliske samfunnet gjenspeiles også i mediene, som er etablert og organisert langs klanlinjer. Rapporteringen preges av det, og de ulike nettavisene og radiostasjonene kringkaster og ivaretar egen klans interesser, og nyhetsbildet som formidles, er ofte ensidig (Gaas, Hansen & Berry 2012).

Korrupsjon³ og bestikkelser begrenser også den kritiske rapporteringen og pressens troverdighet. Stiftelsen Free Press Unlimited beskriver situasjonen på følgende måte:

A journalist is interviewing a politician or businessman. At the end, the interviewee offers the reporter an envelope full of money. And if he doesn't, the reporter asks for one himself. In Somalia, this practice has a name: Sharuur. And virtually every journalist takes part in it. The result: nearly all media reports in the country are biased and distorted. After all, you don't bite

³ Ifølge indeksen utarbeidet av den internasjonale organisasjonen Transparency International (2015), som måler folks opplevelse av omfanget av korrupsjon, er Somalia verdens mest korrupte land med sin 167. plass på indeksen hvor Danmark har førsteplassen, og Norge er på femteplass.

the hand that feeds you. This means that people in Somalia have next to no access to reliable and factual information (Free Press Unlimited u.å.)

Den nye medieloven kan bidra til visse positive endringer med tanke på presseetikk og metodikk, men hovedutfordringene henger nøye sammen med samfunnsforhold som det tar lang tid å endre.

2.3 SOMALISKE MEDIER

Radio er det viktigste massemediet i Somalia. Det skyldes ikke bare fattigdom og utbredt analfabetisme, men også at den muntlige tradisjonen har dype røtter i befolkningen. De første radiosendingene begynte i 1945 i regi av den britiske koloniadministrasjonen. Under Siad Barre-regimet (1969–1991) var mediene statskontrollerte. Den viktigste radiostasjonen, Radio Mogadishu, formidlet hovedsakelig propaganda, selv om enkelte også har hevdet at den bidro til å forme en nasjonal identitet, og spilte en rolle i prosessen med å bygge en nasjonalstat. Etter Barre-regimets fall vokste det frem en rekke private radiostasjoner flere steder i landet, og det har satt sitt preg på både det politiske og sosiale landskapet i Somalia.

Dagens somaliske medielandskap består av både lokale radio- og TV-stasjoner, og stasjoner i utlandet, i tillegg til ikke-somaliske stasjoner som blant annet BBC Somali Service og VOA; Voice of America. De to sistnevnte nyter stor respekt blant somaliere i både inn- og utland, og blir ansett som troverdige nyhetsformidlere, selv om enkelte mener at VOA Somali Service har mer dyptpløyende analyser og bedre programmer enn BBC.

Én lokal kilde i Mogadishu peker på at noe av forklaringen til at BBC ikke lenger nyter like høy grad av tillit, kan skyldes at stasjonen har mistet flere av sine dyktige journalister, og enkelte av de nye journalistene snakker dårlig somali (e-post 14. september 2015).

2.3.1 Radiostasjoner

Radio Mogadishu er landets eneste statlige radiostasjon og ble etablert i kolonitiden.⁴ Stasjonen ble stengt da borgerkrigen brøt ut i 1991, og ble først gjenåpnet i begynnelsen av 2000-tallet. Stasjonen driver også en nettside ved samme navn. Radiostasjonen som er samlokalisert med den statlige TV-kanalen Somali National TV, har til sammen 126 ansatte, hvorav 40 kvinner (AU/UN IST u.å.).

Per mars 2013 var det anslagsvis 93 radiostasjoner i hele landet, inkludert internasjonale stasjoner.⁵ De aller fleste sender over FM-båndet, og prisen på FM-mottakere/radioer er lav, og kan dessuten bygges inn i mobiltelefoner. Det gjør

⁴ Den ble etablert av Aideed-familien i 1951(AU/UN 2013). De to mest kjente fra denne familien er Mohamed Farah Aideed, general og militær leder av Hawiye-organisasjonen USC, United Somali Congress, som fjernet daværende president Barre og hans regime fra makten i januar 1991. Aideed var deretter en sentral krigsherre som kontrollerte deler av hovedstaden. Han døde i 1996, og sønnen Hussein Mohamed Farah overtok farens lederrolle i USC-fraksjonen SNA, Somali National Alliance. Radiostasjonen var en av få stasjoner som kringkastet om temaer som var sensurert av al-Shabaab da bevegelsen kontrollerte størstedelen av byen (AU/UN 2013). Fire av journalistene deres ble drept i tiden 2009–2012, trolig av al-Shabaab.

⁵ For en oversikt over radiostasjoner med mer utfyllende informasjon, se AU/UN Media Observatory project (2014).

radiosendinger tilgjengelig for svært mange.⁶ Strømmetjenester over nettet har også blitt vanlig, og gjør de lokale radiostasjonene tilgjengelige også for somaliere i diasporaen.

Enkelte stasjoner er døgnfluer, andre er svært populære og har mange lyttere. Stasjoner som *Radio Shabelle*⁷, *Radio Kulmiye*, *Bar-Kulan*, den statseide *Radio Mogadishu*, *Dalsan* og *Goobjoog* har i dag en relativt stor lytterskare (AU/UN 2013).

Al-Shabaab drev syv radiostasjoner i ulike deler av Somalia per mars 2013, den mest kjente er Radio Andalus, som fortsatt er i drift.

2.3.2 TV

Somali National Television (SNTV) er den eneste nasjonale, statseide TV-stasjonen. Den sender via bakkestasjoner, satellitt og internett, og kan derfor ses både i og utenfor Somalia. I Puntland sender *Puntland TV and Radio* fra Garowe. I tillegg finnes flere ulike private TV-stasjoner både i hovedstaden og i Somaliland.⁸

Utviklingen av satellitt-TV, parabol-antenner og nettbaserte løsninger har gjort fjernsyn tilgjengelig for et stadig større publikum, men det er likevel begrenset til dem som har elektrisitetsforsyning, kabelforbindelse og økonomi til innkjøp av utstyr og leie av programpakker og tjenester. Det er dermed i første rekke folk i hovedstaden og andre større byer som kan ta i bruk dette mediet.

Felles for TV-sendingene er at de inneholder underholdning, musikk, nyheter, debatter og reklameinnslag, med andre ord ganske likt hva vi er vant til fra våre hjemlige medier, men kvaliteten på form og innhold er i mange tilfeller lav.

2.3.3 Nettaviser, internettkafeer og sosiale medier

Nettavisene appellerer i første rekke til byfolk som enten har nettilgang hjemme eller har råd til å bruke nettkafeene.⁹ Veksten i antallet internettkafeer og bruken av sosiale medier som Facebook, har vært voldsom etter at al-Shabaab trakk seg ut av hovedstaden høsten 2011. Det er primært den yngre generasjonen i urbane områder som har tilgang til og bruker internett. Kostnadene ved nettbruk er imidlertid for høye til at folk flest kan benytte tilbudene (lokal kilde i Mogadishu, e-post 8. september 2015). Nedlasting av 1MB/per sekund koster anslagsvis 300 amerikanske dollar eller ca. 2600 norske kroner i måneden (til sammenligning tilbys vi her til lands månedsabonnement for anslagsvis 300 kroner for en kvote på 5 GB). Det finnes også leverandører som tilbyr lavhastighetsnett (Dial-Up 56 kbs) til ca. 30

⁶ Ifølge AU/UN Media Observatory project (2014, s. 39) har 94 % av befolkningen i Mogadishu tilgang til mobiltelefon, og 83 % har tilgang til radio. 76 % har radio via mobiltelefon, 74 % har tilgang til TV og 39 % har internett-tilgang. Tallene for mobilbrukere i Baidoa, Merca og Beled Weyne er nesten identiske med Mogadishu; det vil si mellom 80 og 90 %. I Kismayo var andelen 52 %.

⁷ Radio Shabelle som i 2013 hadde mellom 25 og 35 ansatte, er en del av mediehuset Shabelle Media Network, som er privateid og ble etablert i 2002. Mediehuset formidler også TV-sendinger over internett og har en nettavis. Ansatte i dette mediehuset har blitt særskilt hardt rammet av attentat og snikmord. Syv radiojournalister ble drept i perioden 2007–2012.

⁸ For en oversikt over ulike TV-stasjoner, se Somali Media Mapping; <http://somalimedia.so/media-directory/somali-television-stations/>

⁹ For en oversikt over ulike nettaviser/nettsider, se Somali Media Mapping; <http://somalimedia.so/media-directory/websites/>

dollar eller ca. 260 norske kroner i måneden (lokal kilde i Mogadishu, e-post 14. september 2015).

Bruken av sosiale medier er økende, og antallet Facebook-brukere økte med mer enn 25 % fra september 2012 til februar 2013, og per februar 2013 var det mer enn 100 000 Facebook-brukere i Somalia, takket være bruken av smarttelefoner og deling av datamaskiner (Socialbakers u.å.).

2.3.4 Aviser

Skriftlige publikasjoner publiseres primært i hovedstaden og enkelte andre større byer.¹⁰ Opplagstallene er lave, og dags-, ukes eller månedsutgavene når ut til en svært liten andel av befolkningen. Årsaken til de lave opplagstallene er først og fremst utbredt analfabetisme, fattigdom og distribusjonsproblemer. Per mars 2013 fantes det fem aviser i Mogadishu, to i Puntland og om lag ti i Somaliland. Den største somaliske avisen er *Jamhurya* som utgis i Hargeisa, Somaliland, og som har et opplag på 6000 (Gaas, Hansen & Berry 2012; AU/UN Media Observatory project 2014).

De følgende avisene, som utgis i hovedstaden, varierer i kvalitet og format:

- *Hamar* er privateid og utkommer ukentlig.
- *Mogadishu Times* er privateid og utkommer daglig. Avisen utkommer også som nettavis med nettsiden www.mogtimes.com.
- *Xog Doon* er privateid og utkommer daglig.
- *Xog Ogaal* er privateid og utkommer daglig.
- *Xushmo* er privateid og utkommer månedlig.

3. JOURNALISTMILJØET

Utsagnet «In Somalia, anyone with a camera is a journalist», beskriver på mange måter miljøet og mediebildet (Somalia Media Mapping u.å.). Det er lite gravende journalistikk, og både radiojournalistikken og nettavisene preges av lite analyse og bakgrunnskunnskap (lokal kilde i Mogadishu, e-post 8. september 2015; Dahir 2015).

Ingen har oversikt over hvor mange journalister det finnes i landet, men NUSOJ, den somaliske journalistunionen, hevder at det er 750, hvorav mer enn 500 er organisert i unionen (NUSOJ 2015). Til sammenligning er nærmere 9000 norske journalister medlemmer i NJ, det vil si Norsk Journalistlag (Tretterud 2016).

Den nye medieloven som trådte i kraft i januar 2016, kan få alvorlige konsekvenser for det store flertallet av dagens somaliske journalister, ikke bare med tanke på at mange i verste fall kan miste arbeid og inntekt, men også for nyhetsformidlingen, se neste avsnitt.

¹⁰ For en oversikt over aviser, se Somali Media Mapping; <http://somalimedia.so/media-directory/somali-newspapers/>

3.1 JOURNALISTUTDANNING

Inntil den nye medieloven trådte i kraft i januar 2016, var det ikke krav til formell utdanning for å skaffe seg oppdrag eller ansettelse i somaliske medier, men den nye medieloven kan – om den blir håndhevet – redusere antallet journalister betraktelig.

Inntil 2015 var mulighetene til å få en journalistutdanning i Somalia begrenset. Da åpnet et journalistakademi i Mogadishu, men studentene der uteksamineres ikke før i 2018 (Somalia Current 2015; 2016; BBC 2016). Ettårige studier i journalistikk er heller ikke tilgjengelige i Somalia. De som arbeider i mediebransjen i dag, har stort sett lært underveis – «learning by doing» – eller for de heldige: fått opplæring via frivillige organisasjoner som har tilbudt dette.

Det er flere internasjonale organisasjoner som både støtter somaliske medieforetak og som tilbyr kortere og lengre kurs i journalistikk. Men til tross for dette er profesjonaliteten og kvaliteten på så vel utdanning som rapportering svært variabel. BBC Media Action, en uavhengig veldedighetsorganisasjon som baserer virksomheten sin på BBCs redaksjonelle standarder, er én av flere frivillige organisasjoner som tilbyr opplæring i mediearbeid i Somalia. I 2011 ble eksempelvis et tre-ukerskurs holdt i Hargeisa i Somaliland (lokal kilde i Mogadishu, e-post 14. september 2015) i deres regi. Andre organisasjoner som *Internews*, *Relief International* og *Free Press Unlimited*¹¹ har også kurs i journalistikk og mediearbeid i ulike byer.

Free Press Unlimited har dessuten et opplæringscenter for journalister i Hargeisa, hvor de også lager tre ukentlige utgaver med nyheter og annet stoff i programmet Radio Hirad. Dette programmet sendes over 20 FM-stasjoner og ulike nettsider (Free Press Unlimited u.å.).

*Relief International*¹² har drevet opplæring av journalister i Mogadishu og Garowe, og har også etablert et ressurs- og opplæringscenter for media i Puntland. Senteret samarbeider med Universitetet i Nairobi.

*Internews*¹³ har et Media for Peace-program (2014–2016) hvor de støtter lokale medier og lokale, frivillige organisasjoner. Programmet omfatter opplæring for journalister og fotografer. Opplæringen har også vært tilgjengelig i Mogadishu (e-post 2015).

Alle disse kursene og programmene i regi av de ulike organisasjonene er gratis for deltakerne, men utvalgsriteriene varierer. Til enkelte kurs kan alle søke, til andre må redaktør eller eier utpeke aktuelle søkere. Lengden på kursene varierer fra et par dager til to–tre måneder (lokal kilde i Mogadishu, e-post, 15. september 2015).

Det har ikke vært noe krav fra de ulike redaksjonenes eller eiernes side at ansatte skal ha en formell utdanning. Landets nye medielov som trådte i kraft i januar 2016, kan endre dette. Loven slår fast at alle journalister skal ha universitetsutdanning i journalistikk, og konsekvensene kan være alvorlige for den enkelte som må på

¹¹ Denne stiftelsen ble etablert i 2011 og har hovedsete i Amsterdam. Den har ulike medieprosjekt i 36 land, se <https://freepressunlimited.org/en/people-deserve-to-know>.

¹² Relief International, se http://www.ri.org/where_we_work/country.php?ID=14, er en internasjonal hjelpeorganisasjon med hovedsete i Washington DC.

¹³ Internews er en internasjonal NGO registrert i California, England og Wales, se <https://www.internews.org/about-internews>.

skolebenken, og ikke har mulighet til å tjene penger. For pressen generelt – og pressefriheten – er bildet derimot mer sammensatt. Håndheves loven, kan en over tid utvikle en mer profesjonell journaliststand, men erfaringsmessig er den faglige standarden på de fleste somaliske utdanningsinstitusjonene lav. Problemer knyttet til korrupsjon og bestikkelser, løses heller ikke bare fordi en får på plass et utdanningskrav. Men i et lengre tidsperspektiv hvor også andre samfunnsforhold endres, er trolig utdanningskravet én viktig komponent.

3.2 LØNN

Ifølge en lokal kilde i Mogadishu, kan en journalist tjene anslagsvis 500–550 amerikanske dollar eller tilsvarende 4000–5000 norske kroner i måneden, dersom han eller hun er fast ansatt. Som freelancer derimot er lønnen helt avhengig av saken eller nyheten man skal selge, og hvem man får solgt til (e-post, 8. september 2015). Hvor mange som er fast ansatt, og hvor mange som jobber freelance, har en ikke oversikt over. Det er med andre ord vanskelig å vurdere om dette er et attraktivt yrke fordi lønn og inntjening trolig varierer.¹⁴ Ser en på antallet journalister, er det lite som tyder på at mange velger dette som levebrød.

3.3 JOURNALISTORGANISASJONER

Den nasjonale medieorganisasjonen National Union of Somali Journalists (NUSOJ) ble stiftet i 2002, og har hovedkvarteret sitt i bydelen Waberi i Mogadishu. Det finnes også en konkurrerende uavhengig medieorganisasjon: SIMHA, Somalia Independent Media Association, som ble etablert i desember 2013, med 18 mediehus som medlemmer.¹⁵ Den har i likhet med NUSOJ hovedkvarteret sitt i Mogadishu, i bydelen Wadajir¹⁶ (Wararka 2015). Somaliland Journalist Association (SOLJA) har sitt hovedkvarter i Hargeisa og organiserer journalister i utbryterrepublikken Somaliland (Nordvest-Somalia).

4. VOLD OG TRUSLER

Ifølge Committee to Protect Journalists (CPJ) er 59 somaliske journalister drept siden 1992. Majoriteten er drept i løpet av det siste tiåret (CPJ u.å.).¹⁷ Halvparten av ofrene

¹⁴ Lønnsnivået i Mogadishu varierer, men ifølge en undersøkelse utført på oppdrag av organisasjonen IOM, er gjennomsnittslønnen, utregnet fra et utvalg på 1200 personer mellom 14 og 30 år, ca. 190 amerikanske dollar, eller ca. 1600 norske kroner i måneden. Men dette er i stor grad folk som arbeider i servicenæringen eller håndverksyrker. Lærerlønningene varierer eksempelvis fra 300 til 700 dollar (2400–5800 norske kroner) per måned, mens en professor med en doktorgrad kan tjene inntil 2000 dollar eller 16 000 norske kroner i måneden ved et Mogadishu-universitet (Vever et. al 2016, s. 33). En familie på fire har trolig behov for ca. 400 dollar (ca. 3300 norske kroner) per måned til mat og husleie. Skolepenger og helsekostnader er ikke medregnet i dette beløpet.

¹⁵ Medlemstallet varierer mellom 18 og 35 avhengig av kilde. Ifølge DhanaanMedia (2016) har det vært reist kraftig kritikk mot NUSOJs generalsekretær, Omar Faruk Osman. Lederstrid og tidligere korrupsjonsanklager ligger trolig også bak etableringen av SIMHA.

¹⁶ Bydelen omtales også som Madina.

¹⁷ I 2007 ble åtte journalister drept, og i syv av drapene var motivet bekreftet knyttet til yrkesutøvelsen. I 2008 ble to drept, i 2009 ni. I 2010 var det to drap med yrkesutøvelsen som bekreftet bakgrunn og ett uten, i 2011 to drap med bekreftet bakgrunn og ett uten. I toppåret 2012 var det tolv drap med bakgrunn knyttet til yrkesutøvelse og to

var radiojournalister, 24 % var redaktører, 29 % var produsenter, 10 % var fotografer og 2 % var nettjournalister (CPJ u.å.) Statistikken viser videre at 61 % av ofrene arbeidet i radiostasjoner, 46 % i TV, og 7 og 12 % i henholdsvis nettmedier og papirbaserte medier. 20 % av de drepte var freelance-journalister.

Ikke alle var ofre for målrettede attentat; i alt tolv journalister er drept i kryssild, bombeeksplosjoner og/eller selvmordsaksjoner. I 2012 ble fjorten journalister drept, og tolv av drapene var trolig knyttet direkte til yrkesutøvelsen. Dødstallene er mer enn halvert de siste par årene, og nedgangen henger sannsynligvis sammen med at journalistene er blitt mer sikkerhetsbevisste. Man kan selvsagt heller ikke se bort fra at enkelte har blitt mer tilbakeholdne med å publisere saker som kan provosere farlige motstandere. Myndighetene i Mogadishu har også stengt ulike radiostasjoner, og de har lagt begrensninger på omtale av al-Shabaab. Våren 2015 ga eksempelvis sjefen for den somaliske etterretningen journalister påbud om å bruke forkortelsen *UGUS*, som oversatt fra somali står for «gruppen som ydmyker det somaliske folket», på al-Shabaab. Al-Shabaab responderte med at dette var en fornærmelse, og truet med å gi dem som brukte forkortelsen en «passende tilbakemelding» (Hiiraan Online 2015).

4.1 HVEM STÅR BAK VOLDEN OG TRUSLENE?

CPJ (u.å.) forklarer i sin statistikk at i perioden fra 1992 til 2015 var kriminelle grupper mistenkt for å stå bak 8 % av drapene, politiske grupper var mistenkt for 75 % av drapene, og i 17 % av sakene hadde man ingen mistenkte. Organisasjonen definerer ikke hva som legges i betegnelsen «politiske grupper», men det er nærliggende at dette omfatter både al-Shabaab og myndighetstro personer og grupperinger.

4.2 NYHETSFORMIDLING I AL-SHABAAB-OMRÅDER

Journalister arbeider også i områder som er kontrollert av al-Shabaab, men rammene er trange, og mulighetene er få for dem som ikke er en del av bevegelsens eget medieapparat: enten må man holde svært lav profil og ikke vise at man er journalist – det innebærer at man enten benytter pseudonym eller at saker ikke krediteres navngitte journalister – ellers må man kun rapportere på al-Shabaabs premisser. Det innebærer at rapporteringen utvetydig tilkjenner støtte til bevegelsen, og at den er kritisk til de føderale myndighetene, for nøytralitet faller ikke i god jord hos bevegelsen. Dersom man bryter disse uskrevne reglene, kan man risikere å bli ansett som en spion eller myndighetssympatisør. Konsekvensen vil i slike tilfeller være dødsstraff.

En viktig grunn til at informasjonen fra disse områdene er svært begrenset, og forøvrig hovedsakelig gjengir hendelser eller saker som bevegelsen er tjent med, er etter alt å dømme frykten for svært alvorlige reaksjoner. Al-Shabaab har dessuten forbudt bruk av smarttelefoner i områdene de kontrollerer, og helt eller delvis stengt andre nyhetstjenere enn bevegelsens egne (Somalia Report 2012; Khalif 2013; Speri 2014). Radio Andalus, bevegelsens offisielle mediehus, hadde i 2013 seks stasjoner i Sør- og Sentral Somalia.¹⁸ Det er uklart hvor mange som driftes i dag. Innholdet i

uten slik bakgrunn. I 2013 var det fem drap hvorav ett hadde ubekreftet bakgrunn, i 2014 var det fire drap og i 2015 tre.

¹⁸ Stasjonen ble tatt av lufta i Mogadishu i mai 2012 (Yusuf 2012).

sendingene er nyheter/propaganda – og *jihadi nasheeds* – sanger som priser martyrskap og hellig krig. Ingen av disse stasjonene har kvinnelige journalister, i motsetning til mediehus utenfor bevegelsens kontrollsfære.

I 2011 tok Al-Shabaab også i bruk Twitter¹⁹ (Somalia Report 2012).

4.3 NYHETSFORMIDLING I OMRÅDER UTENFOR AL-SHABAABS INNFLYTELSESSFÆRE

Selv i myndighetskontrollerte områder, inkludert hovedstaden, er journalistene, hvis mulig, varsomme med å avsløre sin identitet i reportasjer eller nyhetsrapportering. Én grunn er at Shabaab kan slå til mot sine motstandere de aller fleste steder. Men det er også en rekke eksempler på at myndighetene ikke bare har arrestert kritiske journalister, men også stengt radiostasjoner.

4.3.1 Hvilke nyhetssaker kan føre til vold og andre reaksjoner?

8. oktober 2015 ble to lokale journalister som arbeider for det London-baserte selskapet Universal TV, løslatt etter å ha vært fengslet av sikkerhetstjenesten i seks dager (RSF 2015). Stasjonen ble stengt av sikkerhetstjenesten tidligere samme uke. Bakgrunnen for fengslingen av de to var ifølge RSF at journalistene hadde vært vertskap i et debattprogram hvor to parlamentarikere blant annet kritiserte regjeringens holdning til den etiopiske deltakelsen i AMISOM.

Dette gjenspeiler temaer som myndighetene er vare for; det vil blant annet si korrupsjonsanklager, regionalpolitikk og utenrikspolitiske forhold. Det aller viktigste temaet er trolig sikkerhet, og myndighetene har ved flere anledninger gitt uttrykk for at uavhengige medier gir rom og spalteplass til al-Shabaab, og at de er negative i sin omtale av myndighetenes arbeid med sikkerhetsspørsmål (RFI 2015). En lokal kilde har opplyst til Landinfo at en av lederne i sikkerhetstjenesten ved en anledning innkalte medieiere og ga dem beskjed om at de ikke skulle dekke noen sikkerhetshendelser uten tjenestens viten. Da denne lederen ble spurt om han kunne siteres på dette, nektet han (e-post 15. september 2015).

Avsløringer om voldtekt og overgrep begått av regjeringssoldater vinteren og høsten 2013, vakte også oppmerksomhet i somaliske medier. I februar 2013 ble en journalist og hans intervjuobjekt, en voldtatt kvinne, dømt til ett års fengsel for å ha «fornærmet statens institusjoner». ²⁰ Etter domfellelsen ble en journalist fra Kulmiye Radio, Daud Abdi Daud, arrestert da han protesterte i retten. Han ble løslatt etter en uke (HRW 2013). I november samme år ble både en journalist fra mediehuset Shabelle News, hans intervjuobjekt og direktøren for mediehuset arrestert (AFP 2013).

Det er heller ikke bare myndighetene og al-Shabaab som kan ønske å stikke kjepper i hjulene for pressen. Også private aktører, eksempelvis forretningsfolk og andre med makt og økonomiske interesser, kan reagere på avsløringer og anklager.

Men det er attentatforsøkene og drapene på journalister som i første rekke fører til frykt og tilbakeholdenhet, både i og utenfor al-Shabaab-kontrollerte områder. Senest

¹⁹ Se <https://twitter.com/radioandalus>

²⁰ Journalisten fikk straffen redusert til seks måneder etter en anke, og kvinnen ble løslatt noen uker senere (AFP 2013).

3. desember 2015 ble journalisten Hindia Haji Mohamed drept av en bilbombe.²¹ Hun var produsent og reporter for Radio Mogadishu og Somali National TV. Al-Shabaab påtok seg ansvaret for drapet på syvbarnsmoren og enken etter journalisten Liban Ali Nur, som ble drept i 2012.²² Al-Shabaab påtar seg ansvaret for enkelte attentat, mens det er høyst uklart hvem som står bak andre. Det er nærliggende å anta at andre aktører er ansvarlige for drapene bevegelsen *ikke* påtar seg ansvaret for. Det kan være personer med makt og økonomiske interesser som frykter avsløringer, eller personlige motsetningsforhold. Men all den tid gjerningspersonene ikke pågripes, og det gjelder i de aller fleste sakene, er det umulig å si med sikkerhet hvem som har ansvaret for alle attentatene.

4.3.2 Hvordan beskytter journalister seg mot vold og trusler?

Som nevnt i kapittel 2.1, utøver både journalister og redaktører i stor grad selvsensur. Dessuten vil de aller fleste som arbeider i nettbaserte/trykte medier, benytte pseudonym for å unngå gjenkjennelse og eventuelle reaksjoner (lokal kilde i Mogadishu, e-post 14. september 2015). Det er også eksempler på at journalister og redaktører i perioder har søkt tilflukt i redaksjonen. Men det var trolig mest vanlig i 2012 da angrep på journalister, og ikke minst ansatte i Shabelle Media, var svært utbredt. Ifølge en lokal kilde i Mogadishu er det i dag ikke et entydig mønster: Enkelte overnatter i redaksjonen, andre drar hjem (e-post 15. september 2015). Det er også eksempler på at journalister som i 2012 og 2013 følte seg truet, og derfor forlot landet, senere har reist hjem.

5. SOMALILAND

Somaliland erklærte sin uavhengighet i mai 1991, men har ikke oppnådd internasjonal anerkjennelse. Det er likevel hensiktsmessig å beskrive media og journalistikk i området løsrevet fra situasjonen i andre deler av Somalia. Det er dessuten i tråd med praksis i en rekke internasjonale organisasjoner. Organisasjonen Freedom House (2015) betegner pressefriheten i Somaliland som begrenset, og gir området en skår på 54 (delvis fri), i motsetning til det øvrige Somalia som gis en skår på 79 (ufritt).

Områdets grunnlov garanterer pressefriheten, og selv om presseloven fra 2004 ikke kriminaliserer æreskrenkelser, har myndighetene ved flere anledninger tiltalt journalister for æreskrenkelser i medhold av straffeloven. Denne begrunnelsen er også benyttet for å stenge flere mediehus, deriblant Haatuf Media Network, Universal TV og Somaliland Times.

I en del av disse sakene er rapporteringen åpenbart preget av korrupsjonsanklager mot fremtredende myndighetspersoner, og ikke ærekrenkelser. Eksempler på dette er blant annet fengslingen av både formannen og sjefsredaktøren av Haatuf Media

²¹ Den somaliske journalistorganisasjonen NUSOJ rapporterte 12. desember 2015 at sikkerhetsmyndighetene hadde arrestert flere personer som skal ha stått bak angrepet. Alle mistenkes for å ha bånd til Shabaab.

²² Liban Ali Nur var én tre journalister som ble drept i et selvmordsangrep 20. september 2012 på kafeen *The Village* i Mogadishu. Totalt 14 mennesker ble drept i angrepet, som Shabaab tok ansvaret for.

Network i mai 2014. Begge ble tiltalt for å ha publisert falske opplysninger og for å ha fornærmet offentlige personer i en artikkelserie om korrupsjon i departementene. Etter dommer på henholdsvis tre og fire år, ble begge benådet av presidenten og løslatt etter to måneders soning (Freedom House 2015). Men mangel på presseetikk, æreskrenkelser og sladder er også en del av mediebildet i Somaliland (Allison 2015).

Vold mot journalister er ikke vanlig, og det er rapportert om kun ett drap de siste tyve årene. 23. oktober 2012 ble korrespondenten for Universal TV i Las Anod, skutt og drept av ukjente gjerningspersoner. Bakgrunnen for drapet er ikke kjent (CPJ u.å.). Men nærmere 20 journalister har vært fengslet for kortere perioder i løpet av de senere årene (Allison 2015).

Antallet papiraviser i området er variabelt, men en regner med at anslagsvis ti publikasjoner utkommer regelmessig. Opplagstallene er lave på grunn av høy papirpris og manglende leseferdigheter hos store deler av befolkningen. Radio er derfor det foretrukne mediet for folk flest, og den regjeringside stasjonen Radio Hargeisa²³ er den eneste stasjonen med base i Somaliland. Det finnes i tillegg to nettbaserte radio- og nyhetsnettsider (AU/UN 2013). BBC er også tilgjengelig. Myndighetene i Somaliland tillater ikke etablering av andre, private FM-stasjoner.

Det er én myndighetseiet TV-stasjon; Somaliland National Television, (SLNTV), men flere somalispråklige satellittbaserte – og nettbaserte – fjernsynsstasjoner, deriblant HornCable TV og Universal TV, som myndighetene stengte på ubestemt tid i februar 2014.

²³ <http://www.radiohargeysa24.com/>

6. REFERANSER

Skriftlige kilder

- AFP, dvs. Agence France Presse (2013, 27. november). UN warns Somalia after alleged rape victim, journalists arrested. *Arab news*. Tilgjengelig fra <http://www.arabnews.com/news/480856> [lastet ned 1. mars 2016]
- Allison, S. (2015, 8. april). Somalia: Think Again - Somaliland and the Trouble With a Free Press. *Institute for Security Studies*. Tilgjengelig fra <https://www.issafrica.org/iss-today/think-again-somaliland-and-the-trouble-with-a-free-press> [lastet ned 1. mars 2016]
- AU/UN Media Observatory project (2014, april). *Media Mapping Briefing Note*. Somali Media Mapping. Tilgjengelig fra http://somalimedia.so/wp-content/uploads/2014/05/2014_05_01_Somali-Media-Mapping-Report.pdf [lastet ned 1. mars 2016]
- AU/UN IST (u.å.) *A view into Somali media today*. Somali Media Mapping. Tilgjengelig fra <http://somalimedia.so/blog/view-media-somalia/> [lastet ned 1. mars 2016]
- CPJ, dvs. Committee to Protect Journalists (u.å.) *59 Journalists Killed in Somalia since 1992/Motive confirmed*. New York: CPJ. Tilgjengelig fra <https://cpj.org/killed/africa/somalia/> [lastet ned 1. mars 2016]
- Dahir, A.M. (2015, 29. mai). How lack of creativity and unethical journalism is killing the Somali media. *Sahan Journal*. Tilgjengelig fra <http://sahanjournal.com/somali-media/#.Ve1jzSsUbg> [lastet ned 1. mars 2016]
- DhanaanMedia.com (2016, 11. februar). Somalia: Supreme Court ruling over «NUSOJ leadership» is a deliberate stab to the nation's media fraternity and offers impunity to spoilers, warns MAP. *Dhanaan Media*. Tilgjengelig fra <http://dhanaanmedia.com/somalia-supreme-court-ruling-over-nusoj-leadership-is-a-deliberate-stab-to-the-nations-media-fraternity-and-offers-impunity-to-spoilers-warns-map/> [lastet ned 1. mars 2016]
- Freedom House (2015, oktober). *Freedom of the Press 2015*. Washington D.C.: Freedom House. Tilgjengelig fra <https://freedomhouse.org/report/freedom-press/2015/somalia> [lastet ned 1. mars 2016]
- Free Press Unlimited (u.å.). *Independent reporting in Somalia: it's possible... maybe*. Amsterdam: Free Press Unlimited. Tilgjengelig fra <https://freepressunlimited.org/en/projects/independent-reporting-in-somalia-its-possible-maybe> [lastet ned 1. mars 2016]
- Gaas, M.H., Hansen, S.J., & Berry, D. (2012, mars). *Mapping the Somali media: an overview*. Ås: Department of International Environment and development Studies Noragric. Tilgjengelig fra http://www.umb.no/statisk/noragric/publications/reports/noragric_report_no._65cover.pdf [lastet ned 1. mars 2016]
- Hiiraan online (2015, 7. mai). Somalia's govt changed al-Shaabab's name as UGUS. *Hiiraan online*. Tilgjengelig fra http://hiiraan.com/news4/2015/May/99482/somalia_s_govt_changed_al-shaabab_s_name_as_ugus.aspx [lastet ned 1. mars 2016]
- HRW, dvs. Human Rights Watch (2013, 11. februar). *Somalia: Second Journalist detained Without Charge*. New York: Human Rights Watch. Tilgjengelig fra <https://www.hrw.org/news/2013/02/11/somalia-second-journalist-detained-without-charge> [lastet ned 1. mars 2016]
- Khalif, A., (2013, 16. november). Somalia's Shabaab militants ban residents from using smartphones. *Daily Nation*. Tilgjengelig fra <http://www.nation.co.ke/news/africa/Shabaab-militants-ban-use-of-smartphones/-/1066/2075904/-/lab362/-/index.html> [lastet ned 1. mars 2016]

- Koronto, A, (2016, 14. januar). Back to school for Somalia's journalists? *BBC*. Tilgjengelig fra <http://www.bbc.com/news/world-africa-35303220> [lastet ned 1. mars 2016]
- NUSOJ, dvs. National Union of Somali Journalists. (2015, 29. desember). *Parliament passes Media Bill threatens Media Freedom in Somalia*. Mogadishu: National Union of Somali Journalists Tilgjengelig fra <http://www.nusoj.org/parliament-passed-media-bill-threatens-media-freedom-in-somalia/> [lastet ned 1. mars 2016]
- RFI, dvs. Radio France Internationale (2015, 4. april). Somali journalists arrested over Garissa massacre coverage. *RFI*. <http://www.english.rfi.fr/africa/20150404-somali-journalists-arrested-over-garissa-massacre-coverage> [lastet ned 1. mars 2016]
- RSF, dvs. Reporters Without Borders (2015, 3. desember). Somali journalist killed in Mogadishu by bomb planted in her car. *RSF*. Tilgjengelig fra http://en.rsf.org/somalia-somali-journalist-killed-in-03-12-2015_48615.html [lastet ned 1. mars 2016]
- RSF (2015, 22. desember). Black week for freedom of information in Somalia. *RSF*. Tilgjengelig fra http://en.rsf.org/somalia-black-week-for-freedom-of-22-12-2015_48682.html [lastet ned 1. mars 2016]
- Socialbakers (u.å.). *Somalia Facebook page statistics*. [s.l.]: Socialbakers. Tilgjengelig fra <http://www.socialbakers.com/statistics/facebook/pages/total/somalia/> [lastet ned 1. mars 2016]
- Shabelle news (2016, 10. januar). Somali president sign new media law. *Shabelle news*. Tilgjengelig fra <http://shabellenews.com/?p=22303> [lastet ned 1. mars 2016]
- Somalia Current (2015, 3. mai). Somalia to establish journalism Academy. *Somalia Current*. Tilgjengelig fra <http://www.somalicurrent.com/2015/05/03/somalia-to-establish-journalism-academy/> [lastet ned 1. mars 2016]
- Somalia Current (2016, 14. januar) Inside Somalia's controversial media law and why journalists are partly against it. *Somalia Current*. Tilgjengelig fra <http://www.somalicurrent.com/2016/01/14/inside-somalias-controversial-media-law-and-why-journalist-are-partly-against-it/> [lastet ned 1. mars 2016]
- Somalia Report (2012, 7. oktober). Al-Shabaab's Media Outlets. *Somalia Report*. Tilgjengelig fra http://www.somaliareport.com/index.php/post/3485/Al-Shabaabs_Media_Outlets [lastet ned 1.mars 2016]
- Speri, A. (2014, 20. mars). Al-Shabaab Is confiscating Camera-Equipped "Spy"-Phones. *Vice News*. Tilgjengelig fra <https://news.vice.com/article/al-shabaab-is-confiscating-camera-equipped-spy-phones> [lastet ned 1.mars 2016]
- Transparency International (2015). *Corruption Perceptions Index 2015*. Transparency International. Tilgjengelig fra <http://www.transparency.org/cpi2015> [lastet ned 1. mars 2016]
- Tretterud, H. (2016, 5. januar). Under 9000 medlemmer igjen. *Norsk Journalistlag*. Tilgjengelig fra https://www.nj.no/no/Om_NJ/Medlemsstatistikk/ [lastet ned 1. mars 2016]
- UN Human Rights Council (2015, 29. september). *Report of the Independent Expert on the Situation of human rights in Somalia, Bahame Tom Nyanduga (A/HRC/30/57)*. Geneve: UN Human Right Council. Tilgjengelig fra <http://reliefweb.int/report/somalia/report-independent-expert-situation-human-rights-somalia-bahame-tom-nyanduga-ahrc3057> [lastet ned 1. mars 2016]
- U. S. Department of State (2015, 25. juni). *Country Reports on Human Rights Practices for 2014. Somalia*. Washington D.C.: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <http://www.state.gov/j/drl/rls/hrrpt/humanrightsreport/index.htm?year=2014&dliid=236404#sthash.724SV8ya.dpuf> [lastet ned 8. mars 2016]
- Vever, F., Le Coz, C., Malakooti, A., Dillais, M., Davin, E. & von Berg, M. (2016, februar). *Youth, Employment and Migration in Mogadishu, Kismayo and Baidoa*. Altai consulting/IOM, dvs. International Organization of Migration. Tilgjengelig fra

<http://www.iom.int/sites/default/files/country/docs/IOM-Youth-Employment-Migration-9Feb2016.pdf> [lastet ned 8. mars 2016]

- Yusuf, M. (2012, 24. mai). Al-Shabab Radio Station Off the Air in Somali capital. *VOA, Voice of America*. Tilgjengelig fra <http://www.voanews.com/content/al-shabab-radio-station-off-the-air-in-somali-capital/940395.html> [lastet ned 1. mars 2016]
- Wararka (2015, 29. oktober). Joint statement from SIMHA and NUSOJ Somalia. *Somaliweyn Media Center*. Tilgjengelig fra <http://somalipayn.org/2015/10/29/joint-statement-from-simha-and-nusoj-somalia/> [lastet ned 1. mars 2016]

Muntlige kilder

- Lokal kilde (A) i Mogadishu. E-post 8. september 2015
- Lokal kilde (A) i Mogadishu. E-post 14. september 2015
- Lokal kilde (A) i Mogadishu. E-post 15. september 2015